

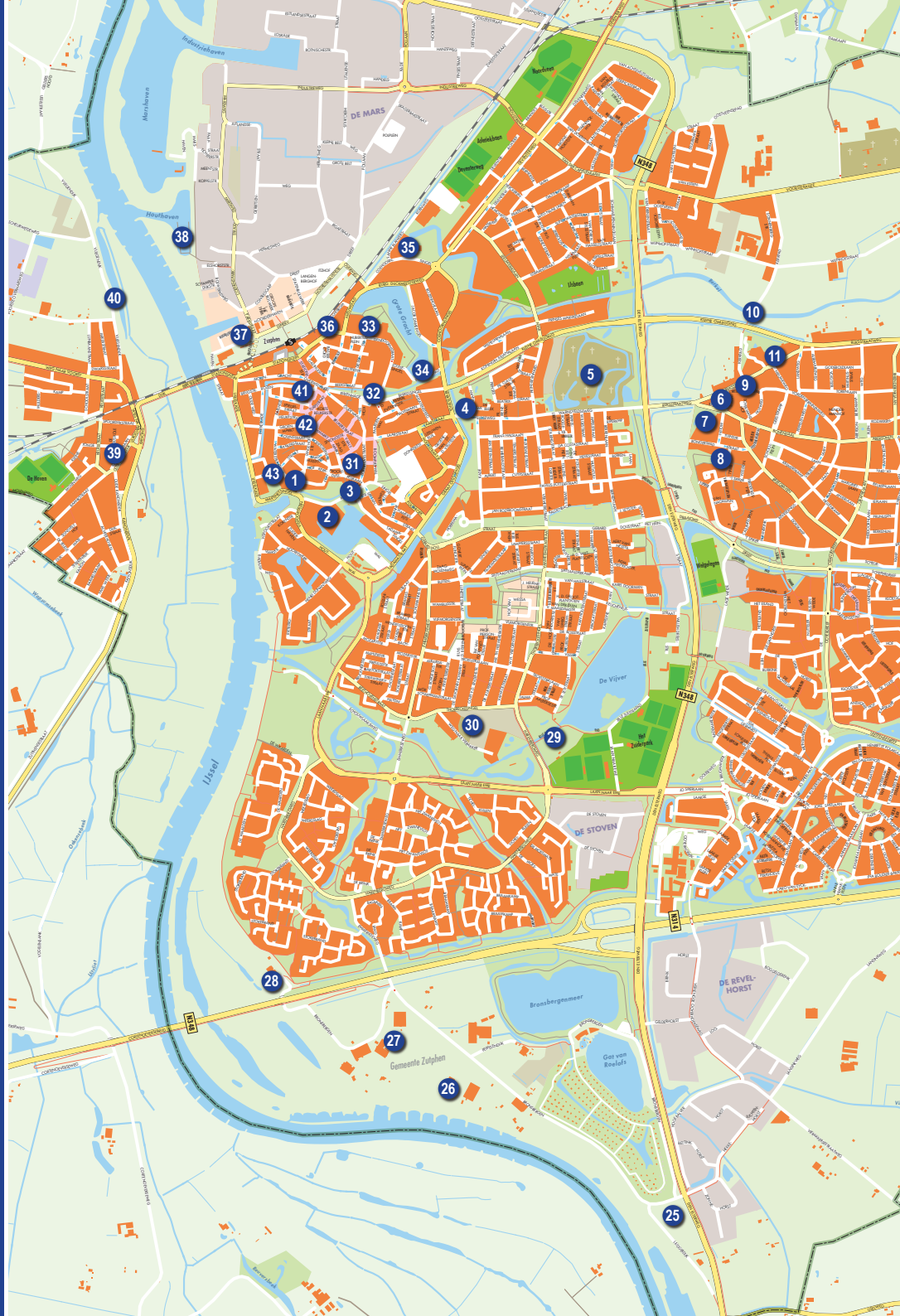
FIETSROUTE

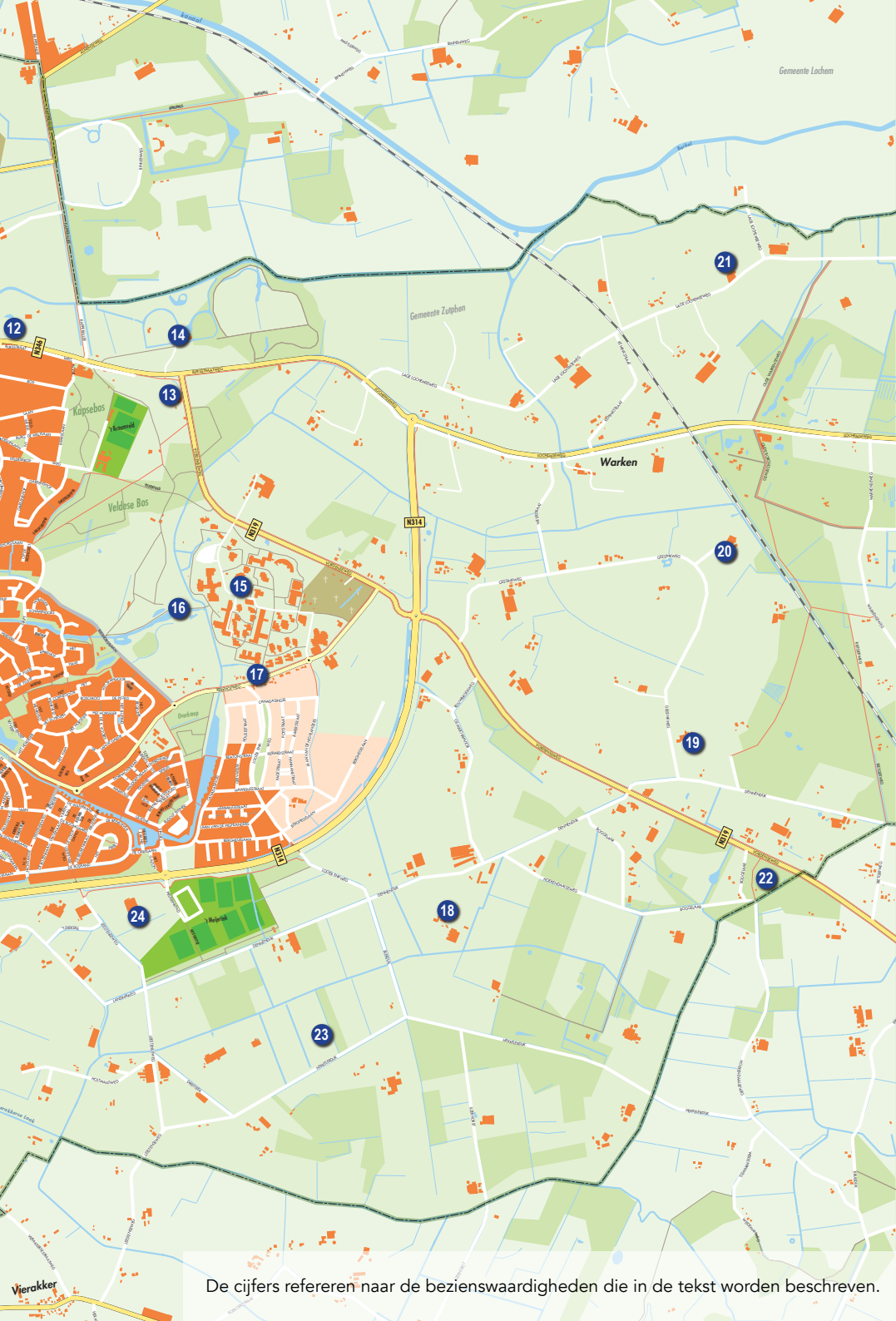
Zutphen, Warnsveld en buitengebied

Open
MONUMENTENDAG
 ——— Zutphen ———

25 KM
met 20 km
verlenging
buitengebied

De cijfers refereren naar de bezienswaardigheden die in de tekst worden beschreven.

FIETSRROUTE ZUTPHEN, WARNSVELD EN BUITENGEBIED

25 KM (MET 20 KM VERLENGING BUITENGEBIED)

Fietsen en wandelen langs Monumenten in Zutphen, Warnsveld en het buitengebied.

Het landelijk thema voor Open Monumentendag 2020 is "Leermonumenten". Naast monumenten die een leerfunctie hebben (scholen en universiteiten) kunnen ook andere monumenten ons iets "leren"; over de bouwperiode, voormalige bewoners of het gebruik van het Monument. Gemeente Zutphen is als stad gelukkig nog steeds verrijkt met honderden Monumenten, waar wij op plezierige wijze iets van kunnen "leren".

Open Monumentendagen Zutphen mag zich normaliter verheugen op jaarlijks duizenden bezoekers. Vanwege corona heeft de Stichting Open Monumenten Comité Zutphen voor u dit jaar een alternatief bedacht waarbij u op eigen gelegenheid en op uw eigen gekozen moment tóch kunt genieten van al onze prachtige Monumenten.

We hebben voor u twee routes uitgezet; een wandelroute en een fietsroute. De wandelroute (apart verkrijgbaar) voert langs monumentale winkelpanden in de binnenstad. Onderweg kunt u in de panden kijken en de route geeft bovendien interessante informatie over de geschiedenis van de gebouwen. Deze fietsroute voert door Zutphen, Warnsveld en de Hoven en met de verlenging door het prachtige buitengebied. Door deze routes af te leggen leert u de stad én het buitengebied met talloze monumenten en historische locaties op een hele leuke en sportieve manier beter kennen. U kunt gaan fietsen of wandelen tijdens Open Monumentendag, maar ook de rest van het jaar. Het is tenslotte "iedere dag Open Monumentendag!"

Namens Stichting Open Monumenten Comité Zutphen
Ineke Hissink-Kapper, voorzitter

We starten deze fietsroute vanaf het **'s-Gravenhof [1]**: al 1200 jaar het bestuurlijke hart van Zutphen en fietsen de Lange Hofstraat uit met links van ons de **Sint Walburgiskerk** met haar wereldberoemde **Librije**, een "kettingbibliotheek" uit de 16e eeuw en rechts van ons de prachtige schelpenkoepel als entree van **Musea Zutphen**, waarin u de ontstaansgeschiedenis van Zutphen kunt beleven en moderne figuratieve kunst van Museum Henriette Polak kunt bekijken.

Einde weg links en gelijk weer links Martinetsingel. Rechts ziet u het **gerechtsgebouw [2]** van het Zutphense arrondissement. Het werd in 1889 gebouwd op een geslecht bastion van de 17^e eeuwse vestingwerken rond de stad. Links ziet u het meest gefotografeerde stukje Zutphen; de stadsmuur waarachter zich de rijke middeleeuwse huizen van geestelijken en burgers verheffen. Prachtig zicht op Sint Walburgiskerk met zijn subtiel dakenlandschap en toren. Kenmerkend zijn de muurhuizen in de stadsmuur. We passeren de **Drogenapstoren [3]** (eigenlijk Saltpoort/Zoutpoort geheten vanwege de Duitse schepen met zout die hier aanlegden) aan de linkerkant en slaan in de bocht van de weg linksaf de Boompjeswal in; Zutphens' oudste stadspark, aangelegd op een oude vestingwal. Rechtsaf Laarstraat. Nrs. 97-99 en 94-96 zijn **stadsboerderijen** uit de 19^e eeuw. In een straal van honderden meters buiten de Zutphense vestingwerken mochten geen boerderijen gebouwd worden in

verband met een vrij schootsveld. De boerderijen lagen in de stad en het vee liep op de stadsweilanden buiten de stad. De veeboeren hielden het vee dus 's-winters in de stad.

Kruispunt recht oversteken Warnsveldseweg. Links zien wij de **Watertoren [4]** uit 1927, gebouwd in de stijl van de Amsterdamse school. De Duitse bezetter trachtte tevergeefs de toren op te blazen om te voorkomen dat de Canadezen de toren als uitkijkpost zouden gebruiken. Rechts van de weg vooral bebouwing uit de wederopbouwperiode (1948-1953).

Indien u vanuit Zutphen via de Warnsveldseweg richting Warnsveld gaat ziet u aan de linkerkant de **Algemene Begraafplaats Zutphen [5]** welke in 1829 door de Landschapsarchitect Zocher jr. in Engelse landschapsstijl werd aangelegd met veel water en groen. Het neoclassicistische poortgebouw is van hout omdat volgens de kringenwet van 1814 er in tijden van oorlog een vrij schootsveld moest bestaan vanuit Zutphen. Het Katholieke gedeelte heeft een eigen ingang en een stenen poortgebouw uit het einde van de 19^e eeuw.

Rechtdoor ziet u voor u dorp Warnsveld met de **Martinuskerk [6]**, voor het eerst genoemd in 1121. De kerk werd in het rampjaar 1672 bij de inval van de Fransen ernstig geruïneerd. In de kerk bevond zich de graftombe van "den Graave van Albemarle". Deze graaf was Arnold Joost van Keppel, bewoner van **Huis de Voorst** (te Eefde, gemeente

Lochem). Van Keppel was zeer goed bevriend met Koning-Stadhouder Willem III. Willem III werd Koning van Engeland door te trouwen met Mary Stuart. Wanneer u de kerk binnentreedt, kunt u de intieme sfeer aanschouwen.

Het in 2019-2020 gerenoveerde **Huize Alpha** (voor de kerk) was evenals **Huize Welgelegen** (schuin rechts tegenover de kerk) en **de Hof** (links van de kerk) in vroeger tijden in gebruik als herberg. (Handels)reizigers die 's avonds te laat arriveerden om de Zutphense poorten binnen te treden hadden hier hun slaapplek. Door hier te overnachten in plaats van binnen de stadspoorten, kon men het poortgeld voor persoon en goed omzeilen. In **Huize Welgelegen** stichtte in 1879 Françoise Balfour of Burleigh een kostschool voor welgestelde meisjes en legde de basis voor de in landschapstijl aangelegde parktuin **Overtuin [7]**, waarvan de ingang zich bevindt bij buitenplaats Welgelegen. Na kerkplein rechts afslaan Molenstraat in. De Overtuin werd Monument van het jaar in 2019/2020 en een bezichtiging meer dan waard. Vanaf 1832 heeft deze tuin zich in de loop van de jaren ontwikkeld tot de huidige Rijks monumentale parktuin. Fraaie oude bomen en heesters, waaronder de oudste honingboom van Nederland, vormen een intiem geheel met veel besloten hoekjes en doorkijkjes. Het geheel ademt de sfeer van haar vroegere eigenaren zusters VerLoren van Themaat, met zowel uitbundige bloemen- als fruitbomentuin. Zus Dora werd de eerste beroepsfruitweekster van Nederland.

Op Molenstraat 10 "**Het Leeuwekoppenhuisje**", een prachtig arbeidershuisje met gevelsteen uit 1878. Aan 2 karakteristieke leeuwenkopjes op de deuren ontleent het zijn naam. Vanaf hier ziet u **Molen Nooit Gedacht [8]** van 1905, met haar prachtige wieken en stenen voet van vóór 1860. Vroeger een plek waar hard werd gewerkt om brood op de plank te krijgen; tegenwoordig is deze molen net als de Warkense Molen in het buitengebied, een plek waar vrijwilligers een prachtige hobby uitoefenen. Vers meel kunt u er nog steeds verkrijgen. In de wijk rondom de molen richtte een Duitse V1 bom 28 maart 1945 grote ravage aan die naast te betreuren slachtoffers vele panden totaal verwoestte. In het rechts naast de molen gelegen **Thateplantsoen** treft u een monument voor de slachtoffers van deze V1 ramp aan.

Molenstraat geheel uitrijden, linksaf Breegraven (met aan het einde aan de rechterkant **het Nutsgebouw** uit 1911); hier links afslaan Bonendaal en gelijk weer rechtsaf Schoolstraat in. Halverwege dit straatje paadje links ingaan (afstappen) waarna u over het rechter kerkplein wandelt richting Rijksstraatweg. Op het kerkplein de **Wilhelminapomp** opgericht in 1898 bij de inhuldiging van Koningin Wilhelmina. Vanouds werden Koninklijke gebeurtenissen in dorp Warnsveld groots gevierd met o.a. uitbundige straatversiering en nog steeds vogelschieten en vrijmarkt welke landelijke bekendheid geniet en Koningsdag bezoekers van heinde en verre trekt.

Rijksstraatweg rechts vervolgen. Op nr. 14a de oude **smederij** [9] uit 1634 waarvan een nazaat de basis legde voor het Zutphense Handelshuis Reesink, bekend van o.a. gereedschap van 'Hendrik Jan de Tuinman'.

Net voor nr. 57 de oude pastorie **De Beukenhof** (oudste plattegrond van Zutphen ca. 1565 geeft al bewoning op deze plek aan) linksaf slaan het Kerkpad in en vervolgen totdat deze iets omhoog loopt, daar afstappen en (pas op!) lopend de Kleine Omlegging recht oversteken naar het **Witte bruggetje** [10] over de Berkel. Deze brug, ook wel vonder genoemd, werd al midden 1600 aangelegd om door bewoners uit Eefde als kerkweg naar Warnsveld te gebruiken. Het vondertje heeft nog steeds een verhoogd midden, opdat het vroeger voor de Berkelscheepvaart makkelijk was te passeren. Via de Berkel werd eeuwenlang handel gedreven en bracht de rivier rijkdom. Daarnaast is de

rivier een ideale plek om te recreëren. Zwemmen of wandelen in en langs de Berkel is al eeuwenlang prettig tijdverdrijf. De tweejaarlijks gehouden Warnsveldse Gondelvaart is een waar 'Sprookje op de Berkel' en de enige Gondelvaart waar de boten nog met echte kaarsjes worden verlicht.

Dezelfde weg terug weer oversteken en weg vervolgen door linksaf parkeerplaats over te fietsen schuin met bocht mee Rijksstraatweg links vervolgen. Tot de samenvoeging van gemeente Warnsveld met Zutphen was "de oude villa" uit ca. 1850 op nr. 65 in gebruik als onderdeel van het **Gemeentehuis** [11] van Warnsveld. Nr. 70 rechts is een typische **dorpsboerderij** uit 1768. Wij gaan links en treffen het statige rijksmonument "**Het Waerle**" op nr. 67.

Vroegere bewoner van monumentaal huis **Rijksstraatweg 71** (ooit het eerste gemeentehuis van Warnsveld), huisarts

Jan Thate, heeft ervoor gezorgd dat Warnsveld landelijke bekendheid kreeg. Het was in de tuin achter dit monumentale pand, dat heer Thate op 23 augustus 1944 middels officieel weerstation een buitentemperatuur van 38.6 graden Celsius registreerde. Dit **landelijke warmterecord** hield bijna 75! Jaar stand en leverde gemeente landelijke PR op. In 2019 werd het nieuwe warmterecord van 40,7 graden overgedragen aan gemeente Gilze-Rijen. Schuin tegenover vindt u op nr. 90 **Museum de Opkamer**; een particulier museum gewijd aan klederdracht en oud speelgoed.

Rijksstraatweg vervolgen via het fietspad aan de rechterkant, waarbij u links en rechts monumentale villa's en buitenplaatsen passeert. Gegoede burgerij die het drukke Zutphense stadsleven wilden ontvluchten bouwden hier hun monumentale huizen. Nr. 113

Rijksmonument 'Veldzicht' uit 1865 in eclectische bouwstijl. Ter hoogte van kruising Rhienderinklaan/Rijksstraatweg 113 ziet u links en rechts een glimp van niet te bezichtigen bunkers uit WOII. Aan uw linkerzijde op nr. 119 **Huize Baank [12]** uit 1826, dat rond 1950 een landelijk huis was voor ongehuwde moeders met hun baby's. Voor bewoners van **huize 'Schelfhorst'** op nr. 152 uit 1910 was het zo aangenaam tweemaal de staatsloterij te winnen dat hij het huis de naam van de minister van financiën gaf!

Vanaf 1889 gingen velen met een paarde- en vanaf 1903 met een stoomtram voor een plezierig uitstapje vanaf station Zutphen langs hotel **"De Kap"** (eeuwenoude herberg, nu Chinese Muur) gelegen aan de rechterkant van de weg naar het iets verder rechts (Vordenseweg) gelegen **'t Jachthuis [13]** (jagershuis uit 1767). Ook vele

schoolreisjes werden vanuit de wijde omgeving hiernaartoe ondernomen, want 't Jachthuis bezat tot 1980 een speeltuin.

Iets verder op de Rijksstraatweg ziet u links **havezathe 't Velde [14]** uit 1325. Dit huis kende naast de familie Van Keppel enige markante bewoners. In 1748 woonde hier enige tijd zelfs de gevluchte Corsicaanse Koning Theodor von Neuhoff die schuilde bij familie van Dorth, waarvan de moeder familie van deze Koning was. Gerrit van Dorth was een opvliegend man die zijn geweer op willekeurige passanten richtte. Zijn dochter Judith werd door haar steun aan de Orangisten op 21 november 1799 als enige Nederlandse vrouw ooit ter dood veroordeeld door een militaire rechtbank en geëxecuteerd. Aan de oprit naar Huize 't Velde bevindt zich rechts een kleine bunker waarin op 5 april 1945 het levenloze lichaam van de Canadese Korporaal Morgan werd aangetroffen. De bunker is herontdekt en van een gedenkdeksel voorzien. Huize 't Velde is niet te bezichtigen, maar op het terrein bevindt zich de te bezichtigen **Tuin van Bezinning**: een monument ter nagedachtenis van overleden politiemensen tijdens uitoefening van hun functie. U kunt het terrein van Huize 't Velde opgaan om deze Tuin te bezoeken. Ook het parkbos rondom is een wandeling waard.

Bij T-splitsing rechtsaf Vordenseweg richting 'GG-net'. Rechts het **Tolhuis** uit 1931, waarvan de naam verwijst naar de oorspronkelijke functie: het tolhuis van de straatweg van Zutphen naar

Winterswijk. U passeert de Onderlaatse Laak en bij volgende kleine kruising ziet u links boerenhoeve **Klein-Graffel** en rechts de ingang naar terrein en gebouwen van psychiatrische instelling **GG-Net [15]**, voorheen buitengesticht Groot-Graffel uit 1901. Eind 19^e eeuw kwam er meer algemeen de opvatting dat geesteszieken bij voorkeur buiten de steden, op het ruime en rustige platteland verpleegd moesten worden, waarbij ook gelegenheid tot arbeid was. Het leidde tot bouw van het Zutphense buitengesticht van het Oude en Nieuwe Gasthuis (ONG) op het vroegere landgoed 't Graffel. De tegenovergelegen boerderij Klein-Graffel (1923) behoorde tot verkoop in 1980 bij het Groot-Graffel en was de plek waar een geheel door patiënten gedreven vee- en landbouwbedrijf met tuin ontstond en waar voedsel werd geproduceerd voor bewoners van ziekenhuizen en instellingen in stad Zutphen.

Rechtdoor over de kruising waarbij wij rechts de statige (voormalige) hoofdingang van het GG-Net passeren en iets verder rechts **Gedenkplaats Warnsveld** ingaan. Hier gaan wij lopend gelijk rechts het oude gedeelte van deze begraafplaats op, waar een van de opvallendste monumenten rechtvoor precies in het middenpad de gedenknaald van Adriaan van den Ende is, die in 1846 op buitenplaats het Geesink te Warnsveld overleed. Hij is bekend geworden als ontwerper van de eerste onderwijswet voor het lager onderwijs in 1806. Iets verder achter dit monument ook een gedenkteken

voor de vele patiënten van het Groot Graffel die gedurende de laatste oorlogsmaanden aan ondervoeding, besmettelijke ziekten of oorlogsgeweld overleden en op dit gedeelte van het kerkhof een graf kregen. Bij de bevrijding in 1945 werd het Groot Graffel voor Duitse vesting aangezien en kwam zwaar onder vuur te liggen van de Canadese bevrijders. Zelfs op het kerkhof is gevochten. Dr. P. van Bork liep met een vlag dwars door vijandelijke stellingen en wist erger bloedvergieten uiteindelijk te voorkomen.

U loopt dit gedeelte van het kerkhof weer terug en volgt per fiets het verharde pad midden tussen beide gedeelten van het kerkhof met de bocht mee naar links. Bij het uitgangshek gaat u rechts Kerkhofweg, rotonde recht door en net na de bushalte (die u ziet links van uw fietspad en net vóór het Canadezenmonument rechts), gaat u via het paadje rechtsaf de terreinen van het

Groot Graffel over. U fietst recht door tot einde van deze weg en gaat vervolgens linksaf, waarbij u de diverse paviljoens van de instelling passeert, allen gelegen in de parktuin. Het Groot Graffel was vroeger een 'Dorp in een dorp'; een begrip in de hele Achterhoek met naast de boerderij o.a. een eigen tuinderij, wasserij, theehuis, bioscoop, keuken, kleermakerij, kapel, winkel en andere gelegenheid tot arbeidstherapie. De meeste hiervan zijn verdwenen.

Vervolg de weg over het terrein en bij de uitgang fietspad gelijk links van de Vordenseweg en gelijk in bocht weer links aanhouden het parkachtige en statige **Veldesebos [16]** in, (waar velen dagelijks hun huisdier uitlaten) over een klein rustiek wit bruggetje recht door tot 2^e zandwegkruising. Daar links afslaan (Garsensebospad) en fietsen tot aan het toegangshek van het Geldersch Landschap. Hier linksaf Bieshorstlaan en bij kruising weer gelijk links (vervolg

Bieshorstlaan) waarbij wij iets verderop diverse 'boerderettes' passeren die ons herinneren aan het agrarisch verleden zoals 't Have, Hofmanshuis, Scheperkamp en het Poppink. De boerderijen waren in de Middeleeuwen in het bezit van het kapittel van de Sint Walburgiskerk te Zutphen. Het landschap hier is een kampenlandschap, gekenmerkt door kleine akkercomplexen, omzoomd door houtwallen en hagen en afgewisseld met geriefbosjes. De "kamp"-namen zijn doorgaans wat jonger dan de "ink"-namen. De gemeente Zutphen heeft hier een natuurontwikkelingsproject uitgevoerd en het landgoed 't Poppink aan de linkerkant is ontwikkeld.

Einde weg links Kerkhofweg en net voor het **Monument voor de gevallen Canadezen [17]** (bij de bevrijding april 1945) fietspad rechtsaf Looërenkweg; een oud Middeleeuws akkercomplex, nu woonwijken. Tijdens archeologisch onderzoek zijn sporen gevonden van eerste bewoners van ongeveer 10.000 jaar geleden. Zij hadden hier hun jachtkamp en maakten vuurstenen werktuigen voor de jacht. Sporen van de oudste boerderij van Oost-Nederland zijn op de Looërenk gevonden: een boerderij van 29 x 7 meter van ongeveer 4000 jaar oud. Halverwege ziet u links een monumentje voor één van de gesneuvelde Canadese militairen. De straatnamen hier hebben eveneens namen van gesneuvelde militairen, omgekomen in de bevrijdingsstrijd april 1945. Tunnel onderdoor fietsen, de Looërenkweg doorfietsen tot aan het kruispunt.

Op dit moment kunt u ervoor kiezen om de route te verlengen via het buitengebied van Warken. Wilt u dit niet, steek dan het kruispunt over en sla bij de volgende splitsing rechtsaf de Hekkelerdijk in. Vervolg de tocht op pagina 13.

BUITENGEBIED WARKEN **(verlenging van 20 km)**

Sla linksaf naar de Dennendijk. **Boerderij 't Blek [18]** rechts gelegen is van oorsprong een 16^e -eeuwse boerderij, welke in 1823 als 3^e hoogste gewaardeerde huis stond op de lijst van belastbaar inkomen van de gebouwde eigendommen binnen Warnsveld. Linksaf Rouwbroekweg. Boerderij **'t Nijkamp** op nr. 2 heeft de grote bevrijdingsstrijd van de Canadezen begin april 1945 ternauwernood overleefd. In heel Leesten/Wichmond/Warken werden 39 (veelal boerderijpanden) bij de strijd totaal verwoest. Einde weg rechtsaf fietspad langs Vordenseweg. Schuin tegenover ziet u boerderij **'t Weezenloo**, al vanaf 1609 behorende bij Stichting Het Burgerweeshuis. Met de pachtopbrengsten verleent de stichting financiële hulp aan kwetsbare doelgroepen o.a. wezen- en half wezen. Eerstvolgende kruising (pas op weg oversteken!) linksaf Dennendijk en gelijk eerste weg linksaf Geesinkweg. Aan het begin van deze weg ziet u rechts een oude boerderij **'t Korenblik [19]**. Erachter kijkt u op de bosrand, waarin het vroegere huis 't Starink en de nog aanwezige boerderij Het Kleinstarink, waarvan u door de bomen heen soms

nog een glimp kunt opvangen. Hier komt de familie Staring vandaan, de dichter die op Kasteel de Wildenborch te Vorden, woonde en de landbouwman-geoloog op de Boekhorst te Lochem. (In Almen is museum Staal gewijd aan het rijke landleven van Staring).

Iets verder aan de Geesinkweg ziet u boerderij **Groot Starink**. In de bocht van Geesinkweg 9 boerderij **'t Addink [20]**, voor 't eerst vermeld in 1382. Op het erf bevindt zich een eeuwenoude Lindeboom. Adriaan van den Ende, onderwijswet 1806, woonde op voorheen buitenplaats **Geessink**, Geesinkweg nr. 7. De oude buitenplaats is er niet meer in die hoedanigheid. Rechtsaf Weerstraat en vervolgens linksaf fietspad naast Lochemseweg. (Aan de overkant rechts ziet u Rijksmonument **'t Spekkink**, voorheen boerderij, herberg en brouwerij).

Fietspad linkerkant Lochemseweg volgen en rotonde recht oversteken. 1^e weg rechtsaf, Lage Lochemseweg. U passeert een aantal **monumentale hoeves** zoals Nieuw Sikkink, Harmelink, Gotink en Smeenck. Net na het spoor links de **"Maple Leaf"boom**, ter ere van de Canadese bevrijders in april 1945, waarbij buurtschap Warken zonder veel bloedvergieten werd bevrijd. Iets verder links de **Warkense Molen [21]** van de familie Nijendijk. De molen is een grondzeiler, gebouwd in 1878. Een stichting zorgt voor de instandhouding van de molen. Bij de molen is een bakkerijmuseum en ook de historische aardappelkelder op het terrein is een Rijksmonument. Na molen

zandpad rechtsaf Oude Warkenseweg. De bossen links van u behoren tot het statige landgoed **'t Waliën** dat aan de Lochemseweg richting Lochem ligt. Lochemseweg (pas op!) oversteken Oude Borculoseweg volgen, mee met de bocht naar links en dan rechtsaf Warkenseweg en gelijk 1^e zandweg rechtsaf Rietgerweg. Hier gelijk na het hoekhuis de Rietgerweg naar links vervolgen en (pas op!) spoorweg oversteken en zandweg vervolgen. Kruising met Dennendijk oversteken en Rietgerweg vervolgen tot aan de Zutphenseweg. Hier het fietspad rechtsaf, (de straatnaam gaat hier gelijk over in de Vordenseweg)

Rechts ligt **villa Buitenzorg [22]** welke tezamen met de tegenover liggende villa **Hoekendaal** op 18 maart 1945 door geallieerde jachtbommenwerpers werd verwoest omdat er een stafkwartier van de Duitse Wehrmacht was gevestigd. Huis Hoekendaal is daarna nooit opgebouwd. Na Buitenzorg links oversteken (pas op) Hoekendaalseweg. Hier ziet u rechts een nieuw gebouwd landgoed op de plek waar voorheen buitenplaats **Boggelaar** lag. Begin 1900 was hier, gunstig gelegen aan de halte van de stoomtram van Zutphen naar Hengelo een klein attractiepark met theeschenkerij, kettingbrug, doolhof, jachtkoepel en rozentuin met vijvers.

1^e weg schuin rechtsaf Boggelaar en bij splitsing links aanhouden Dennendijk en linksaf harde weg Dennendijk vervolgen. Sla de 1^e weg linksaf Blekdijk en bij splitsing rechtsaf Hekkelderijk.

(VERVOLG ONVERLENGDE ROUTE)

Gegoede Zutphenaren lieten hier in de 19^e eeuw het drassige **Leestense Broek** [23] ontginnen. Tussen de aangelegde lanen (dijken) en bossen lagen akkers en weilanden waar keuterboeren en pachtboeren een bestaan vonden.

Rechtsaf Driesteek en rechtsaf Leestenseweg. Kruising recht oversteken, Leestenseweg vervolgen. Rechts ziet u havezathe **Het Meijerink** [24] met zijn markante Gelderse voorgevel. Het gebouw is pas later een boerderij geworden; voordien was het een kleine landedelmanswoning.

Linksaf het Diekske door (links zien wij de achterkant van oorspronkelijk middeleeuwse boerderij 't Overdijkink) en rechtsaf Lansinkweg. April 1945 ondervonden de Canadezen hier in dit gebied veel tegenstand van de Duitsers

die de boerderijen als verschansingen gebruikten. De bevrijders staken de boerderijen daarom in brand. Dat verklaart het hier veelvuldig voorkomen van zogenaamde wederopbouw-boerderijen gebouwd net na de oorlog. Boerderijen hebben merendeels oranje dakpannen (bij andere kleur moest men bijbetalen) en lichtrode stenen.

Einde weg links schuin oversteken fietspad Hekkehorst in gelegen tussen huize De Revelhorst en de Distelwaard (1000 v. Chr. al een nederzetting) en op fietspad Hekkehorst bocht links aanhouden totdat de weg overgaat in de naam 'Bronsbergen'. U fietst richting de Den Elterweg N314. Deze weg oversteken (pas op!). De weg Bronsbergen hier vervolgen. Links ligt hier **"Den Elter"** [25], de plek waar vroeger het Elter Veer was, het IJsselveer in eigendom van klooster Elten bij Emmerik. In de vroege middeleeuwen

liep een belangrijke weg van west naar oost, van Utrecht naar Munster, die hier de IJssel passeerde. De missiepriester Ludger stak hier in 794 de IJssel over en stichtte hier de eerste kerk in de Achterhoek. Deze kerk is er niet meer en ook de IJssel kende sinds die tijd diverse rivierverleggingen; zodat de plek van deze kerk nu aan de overzijde van de IJssel ligt.

In het buurtschapje Bronsbergen zijn resten van een agrarische nederzetting uit de Late Bronstijd en IJzertijd gevonden. (ca. 1000 v. Chr. tot begin jaartelling). De huidige boerderijen waren in de laatste eeuwen kleine agrarische bedrijven op zogenaamde eenmansessen of kampen. Dit zijn kleine percelen landbouwgrond die bij de boerderijen hoorden, groot genoeg voor een boerengezin om te bewerken. In de lage terreinen eromheen werd het vee geweid. Ook hier wederopbouwboerderijen zoals Bronsbergen nr. 7. Bronsbergen nr. 16. "**Hazewolde**" [26] is in oorsprong een middeleeuws erf dat al in 1382 wordt genoemd. Hier woonde de erfmarkerichter, de voorzitter van de marke Wichmond en Bronsbergen. Een marke was het gemeenschappelijk beheer van landbouwgrond, weidevelden, water, wegen en woeste gronden. Een soort voorloper van de gemeente. Uit het markeboek Wichmond-Bronsbergen blijkt dat de markevergaderingen toen al op Hazewolde werden gehouden.

Voor de tunnel linksaf, weg Bronsbergen vervolgen. Links ziet u boerderij

Hogenkamp [27]. De terreinen verheffen zich hier duidelijk boven de omgeving; de uitloper van het rivierduin. Aan deze weg een cluster boerderijen van het buurtschap Bronsbergen. We gaan de dijk op en onder de Nieuwe IJsselbrug door en volgen de weg naar rechts, en blijven bij kleine fietskruising rechts aanhouden. (niet richting IJssel). U fietst nu door een groene zone parallel aan de A 346 (nieuwe IJsselbrug). Links(achter) ziet u tegen de dijk een boerderij **Stokebranderweerd** [28] liggen, van oorsprong een Middeleeuws erf. Tegenwoordig ligt de boerderij ingeklemd tussen de brug en de stadswijken uit de zeventiger jaren van de 20^e eeuw.

Einde fietspad gaan wij linksaf (rechts van u ziet u de tunnel) Emmerikseweg. We rijden nu een halve kilometer door de Zuidwijken en passeren Bagijnenland, Zwanevlot, Braamkamp, Moesmate en Tichelkuilen, allemaal middeleeuwse veldnamen.

Wij vervolgen Emmerikseweg tot einde en slaan wij T-splitsing rechtsaf Harenbergweg. Deze weg helemaal volgen tot bij rotonde en deze recht oversteken. Hier ligt rechts Harenbergweg no. 1 centrum **de Kaardebol** [29]. Op de Kaardebol werken diverse partijen samen op het gebied van natuur- en milieueducatie, erfgoed én zorg. Op dit terrein is o.a. een middeleeuws boeren erf nagebouwd en is er een vlinderkas. Links van de weg tegenover de Kaardebol ziet u een volkstuintencomplex, genaamd 'de Hoge West'. Hier lag in de Middeleeuwen

een nederzetting Wesse, bestaande uit enkele boerderijen. De nederzetting lag op een hoog rivierduin, vandaar de toevoeging. 'hoog'.

(Achter het volkstuintencomplex ligt de **Joodse begraafplaats [30]**, gelegen aan de weg naar Vierakker).

De Harenbergweg gaat over in Thorbeckesingel die wij nog steeds rechtdoor volgen tot u linksaf de Spitaalderkamp in kunt rijden. In de middeleeuwen heette dit gebied 'De Vijf Morgen'. Een 'morgen' land is een oppervlaktemaat van een akker die een middeleeuwse boer in een morgen tijd kan ploegen. Hier ziet u links enkele restantgebouwen van de voormalige jeugdgevangenis. Deze werd in 1885 gebouwd en was sinds 1929 tot sluiting in 2008 specifiek als jeugdgevangenis in gebruik.

Spitaalderkamp volgen, gaat over in Lunetteplein en rechtsaf slaan Govert Flinkstraat. Deze straat volgen tot einde, sla linksaf Gerard Doustraat. De kruising bij stoplichten oversteken naar Spitaalstraat. Bij de kruising stond vroeger de Spitaalbuitenpoort uit ca. 1390. Hier hield de middeleeuwse stad op. De poort is gesloopt in 1878. De Spitaalstraat is genoemd naar een hospitaalklooster van de broeders in de Heilige Geest dat hier in de 13^e eeuw gevestigd was. De straat is ontstaan uit een dijk die het lage broekgebied (Polsbroek) moest beschermen tegen het IJsselwater.

Einde Spitaalstraat bij brugje recht oversteken naar Pelikaanstraat en schuin links rechtdoor volgen naar Proosdijsteeg. Links van ons **Dat Bolwerck** – huis voor kunst en gedachten – met tuin met uitzicht op de stadsmuur en Drogenap. Op de eerste

kruising in dit steegje (let op!) vindt u links de **Proosdij** op de hoek; een van de oudste huizen van Zutphen uit ongeveer 1200. Op deze hoekkruising met linksvoor zicht op achteringang Sint Walburgiskerk gaan wij rechts Rode Torenstraat waar wij bij kruising rechts afslaan, afstappen en het Ravenstraatje inlopen met museumwinkel **de Brandkas van Henny**, geboortehuis van Nationale Nederlanden aan de linkerkant. Er is naast een klein verzekeringsmuseum en een koffiekamer een nostalgisch snoepwinkeltje waar oud Hollands snoep, maar ook snoep en chocolade elders uit Europa wordt verkocht.

Het straatje uitlopend gaan wij rechts Zaadmarkt. (U ziet hier links de toegangspoort naar **het oude Bornhof** [31] met **Huize Borro** uit 1321; een oase van rust midden in de binnenstad) links aanhouden Pelikaanstraat en net na Hofleverancier koffiewinkel De

Pelikaan gaan wij linksaf Bornhovestraat. Rechtdoor fietsen en na kruising met winkelstraat Beukerstraat heet de straat Oudewand. Waar de bocht naar links gaat ziet u rechts 'Het Armenhage', waar in de nissen van deze stadsmuur (met nog oorspronkelijk dertiende eeuwse waltorens) in de Middeleeuwen arme stadsbewoners hun schamel onderdak hadden gemaakt. (Achter deze muur in de David Evekinkstraat 6 ook de **Barbaros Moskee**). Wij gaan hier op de Oude Wand gelijk rechts Komsteeg, maar net iets verder nog links aan de **Oude Wand 94** vertelt een plaquette over de heldenmoed van familie Van der Vegte om gedurende de oorlog in dit huis 2 Joodse gezinnen onderdak te verlenen. De schuilplaats is niet ontdekt. Einde Komsteeg links afslaan Rijknhage. Rechtsvoor zien wij **De Berkelruïne** [32], de laatste middeleeuwse waterpoort van Nederland in die omvang en

het letterlijke sluitstuk van de grote stadsuitbreiding van Zutphen rond 1350. Tegenwoordig is hier de afvaart van de fluisterboten over de rivier de Berkel en vele bruidsparen maken hier hun romantische foto's. Vanuit Komsteeg links het Rijkshage op, waarna wij gelijk rechts afslaan Dieserstraat (bruggetje over). Hier zien wij links **de Synagoge** uit 1878 en destijds gebruikt door een bloeiende Joodse Gemeente. In de jaren 70 werd de Synagoge net op tijd voor sloop behouden en overgedragen aan de Stichting Oude Gelderse Kerken.

Net voor het einde van de Dieserstraat zien wij links de St. Jan of Nieuwstadskerk. De toren is in 2018 gerestaureerd. De Mariaklok is vroeg 15^e eeuw. Wij slaan na de kerk linksaf Isendoornstraat. Recht voor u ziet u de restanten van de **Spanjaardspoort [33]**, een barbacane, vooruitgeschoven verdedigingswerk, waar de Spanjaarden in november 1572 over het bevroren ijs de stad konden innemen. Lange tijd heeft een kazerne, de Isendoornkazerne die in oude kloostergebouwen was gehuisvest, tegen deze poort aangestaan. De kazerne is in 1944 in de Tweede Wereldoorlog opgeblazen. (Achter deze poort ligt het Vogelpark met aan de rechterkant achter de scholen de **Stadsboomgaard [34]**, waar de Zutphense inwoners eigen fruit in de 'boengaerd' teelden). Bij stoplichten rechtsaf Nieuwstad.

Rechts van ons de Grote Gracht met fontein. De straat gaat over in Burg. Dijkmeesterweg, genoemd naar burgemeester Johannes Dijkmeester,

die hier woonde en tijdens zijn burgemeesterschap zorgde voor stadsuitbreiding aan deze kant van Zutphen. Vanwege zijn optreden tegen de Duitse bezetter werd hij in 1944 opgepakt, waarna hij in een Duits concentratiekamp overleed. Bij de rotonde gaan wij linksaf Coehoorsingel.

Rechts van ons zien wij de **Oosterberg Buitensociëteit [35]**, een plek van plezier voor alle rangen en standen. De Buitensociëteit werd ooit halverwege de negentiende eeuw opgericht als kiosk in het park net buiten de stadsmuren, waarna al snel een muziektent en later de stenen Buitensociëteit zoals we die nu kennen volgden. Het muziekkorps van Zutphen musiceerde vroeger regelmatig in de muziekoepel en er kwam al gauw een concertzaal. In 1976 werd **de Hanzehof** aan het complex toegevoegd. Zutphen beschikt met de grote zaal die in 2006 werd heropend over een volwaardige schouwburgzaal en een oude concertzaal met prachtige akoestiek.

Coehoorsingel uitrijden en rechts achter de huizen Het Achterom inrijden en volgen, gaat over in Kruittorenhoek. Waar wij rechts de **Kruittoren [36]** zien, een verdedigingstoren in de stadsmuur van Zutphen.

Einde straat rechts Stationsplein, waar wij gelijk weer rechts de fietstunnel Kostverloren onder door rijden. Na tunnel links Lijmerij. Wij bevinden ons nu in de Noorderhaven. Deze oude industriewijk is herontwikkeld en oude fabriekspanden hebben hier een nieuwe

bestemming gekregen. We rijden hier achter het treinstation langs en passeren ook de parkeergarage. Einde straat rechtsaf Coenensparkstraat. Links **het Koelhuis [37]**, in 1920 in de stijl van de Amsterdamse School gebouwd als opslagplaats voor zomerboter en recent herontwikkeld als activiteitscentrum voor jong en oud, waarbij het pand zoveel mogelijk in oude staat is gebleven.

Na de opnieuw aangelegde Noorderhaven (begin vorige eeuw was deze haven gedempt vanwege teruglopend vervoer per schip) gaan wij links Bolwerkweg, welke wij met bocht naar rechts vervolgen en links afbuigen naar Elshorststraat. Hier zien wij **Museumhaven Zutphen [38]**, waarin diverse historische schepen van weleer, w.o. het Brugschip. Zelfde weg terug naar Coenensparkstraat en daar rechts afslaan en onder de gekleurde Marstunnel door rijden. Fietspad volgen en dan rechts via Stationsplein en Kanonsdijk de IJsselbrug over. Onder aan de IJsselbrug oversteken (pas op!) en aan de overkant in de bocht naar rechts, recht oversteken en schuin links Oude Touwbaan inrijden. Hier bevindt zich op nr. 26 **Stadsboerderij Museum Boer Kip [39]**, waar te zien is hoe boer Kip gedurende zijn leven zich uitleefde in het beschilderen van al het materiaal dat op zijn boerderij voorhanden was.

Straat uitrijden, rechtsaf Baankstraat, gelijk rechts de Molenweg in en gelijk weer rechts Kruisstraat in. De bewoners van deze Zutphense wijk zijn in WO2 pas op 14 april 1945 bevrijd; een week

later dan de binnenstad van Zutphen. Aan het eind van de Kruisstraat (na het passeren van de spoortunnel) treft u rechts op een muurwoning een kleine herdenkingsplaquette aan, waar jaarlijks op 14 april wordt herdacht.

Einde Kruisstraat (pas op met oversteken) linksaf Weg naar Voorst en gelijk rechts Lijnbaanstraat. In vroeger tijden hadden de inwoners van de (benauwde) vestingstad Zutphen vanwege bevolkingsgroei zo weinig ruimte voor hun tuinen, dat zij deze inrichtten aan de overkant van de IJssel. Vandaar hier de naam van deze wijk, De Hoven. Links zien wij nog steeds (glas) tuinbouw.

Lijnbaanstraat uitrijden tot einde en hier rechts Hoveniersweg uitrijden tot Vliegendijk. Hier zien wij links aan de dijk de gerestaureerde **Stoomwasserij De IJsselstroom [40]** in de uiterwaarden van de IJssel. Wij gaan rechts Vliegendijk, rijden deze uit tot aan Weg naar Voorst, steken de weg over (pas op) en volgen links Kanonsdijk richting IJsselbrug. Hier weer oversteken (pas op) en links IJsselbrug weer over fietsen. We kunnen hier even stoppen voor een mooi zicht (vanaf het aangelegde "stadsbalkon") op het witte gezichtsfront IJsselkade Zutphen of voor een wandeling in de Tichelbeekse waard.

Aan de overkant van de brug steken wij over richting Stationsplein en net voor het station (1953, architect Schelling) rechts de Looiersstraat in en vervolgens links Molengracht. Net na het cafetaria rechts inrijden

Rozengracht. Hier zijn wij het tot sfeervol Boutiquehotel gerestaureerde **Broederenklooster [41]**. Daarnaast het Gideonmonument ter nagedachtenis aan de Zutphense slachtoffers van de Tweede Wereldoorlog. Op 4 mei is hier de jaarlijkse herdenking.

Daarachter zien wij de **Broederenkerk**; een unieke combinatie van een monument uit 1293 met een openbare functie als bibliotheek. (In het middeleeuwse gasthuis aan de Spiegelstraat achter de Broederenkerk gelegen, bevindt zich op nr. 13 het **erfgoedcentrum van Zutphen (RAZ)**. Onder voor archiefstukken zeer gunstige klimatologische omstandigheden worden hier belangrijke archiefstukken in het depot bewaard). Bijna aan het einde van de Molengracht slaan wij linksaf Berkelkade, deze uitrijden en bij kruising met Marspoortstraat links afslaan. Wij hebben nu zicht op de prachtige

Wijnhuistoren [42] in het hart van de stad en slaan iets verder al weer rechts de Waterstraat in. Bijna aan het eind van deze straat hebben wij rechts zicht op de **Bourgonjetoren [43]**, een geschutstoren uit 1457 met bijna vier meter dikke muren. Wij bereiken ons eindpunt van deze fietstocht en arriveren op het 's Gravenhof, al eeuwenlang het hart van het kerkelijk en bestuurlijk centrum van Zutphen.

Wij hopen dat u genoten heeft van deze fietstocht en de stad Zutphen nodigt u van harte uit om te winkelen, musea te bezoeken of voor een hapje of drankje bij een van de vele horecagelegenheden in de monumentale binnenstad. Van harte Welkom!

Deze fietsroute is samengesteld in het kader van Open Monumentendag 2020 met thema "Leermonumenten".

Organisatie: Stichting Open Monumenten Comité Zutphen

Route fietstocht: H.J. Hissink-Kapper en A. Braakman

Tekst: H.J. Hissink-Kapper

Grafische vormgeving en druk: Buro Zutphen

